

MEDYA DEMOKRASİ İLİŞKİSİ VE TÜRK MEDYASI'NDA REFAH PARTİSİ İMAJİ*

Tülay Bektaş**

ÖZET

Halkın yönetimi anlamına gelen demokratik sistemlerde medya, yöneticileri halk adına denetleyen, yöne-tim ve halk arasında bilgi akışı sağlayarak halkın yönetime katılmasında etkin olan güçtür. Demokratik sistemlerde dördüncü güç olarak kabul edilen medyalar, günümüzde kendilerine yüklenen demokratik gö-revleri yerine getiremez hale gelmiş ve medya yapılarında yaşanan tekelleşmelerin, toplumsal yapıda söz sahibi ideolojik güçlerin baskıları sonucu demokratik esaslardan sapmışlardır. Basın özgürlüğü savunucuları ve demokrasi kuramcılarının bugün üzerinde birleştiği konu, medyaların öncelikle kendi içerisinde demokratikleşmesi gerektiğidir.

Bu çalışmada, Anayasal bir kuruluş olan Milli Güvenlik Kurulu tarafından alınan 28 Şubat Kararlarına medyanın yaklaşımı ele alınmıştır. Türkiye'de belli çizgileri temsil eden Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin kararları kamuoyuna yansıtarken benimsedikleri söylemler incelenmiş, haber oluşum süreç-lerinde ideolojik güçlerin etkin olup olmadıkları saptanmıştır. Türk Medyasında yaşanan tekelleşmeler ve yayın politikalarının oluşturulması konusunda etkin olan güçler, haberlerin demokratik esaslar çerçeve-sinde değil, belli ideolojiler doğrultusunda yansıtılmasına neden olmuştur. Demokrasi karşıtı gelişmeler karşısında bile bu yaklaşım söz konusudur.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, İdeoloji, Medya, İrtica, Laiklik.

MEDIA-DEMOCRACY RELATION AND THE IMAGE OF THE WELFARE PARTY IN THE TURKISH MEDIA

ABSTRACT

Media in democratic system which means administration of public is the most effective power which inspects executives on behalf of public and ensures public into the administration by transferring information between media and public. Media, which is accepted the fourth power in democratic system hasn't been able to do the democratic missions which belong to it and has deviated from democratic principles by the monopoly which has taken place in media constitution and the ideological power effects which have the right to comment on social origin. The topic on which democracy theorists and press liberty supporters have the same idea is that media, before all else must become democratic within themselves.

In the study, the media approach about 28th February Decisions which were made by a constitutional organisation, The National Security Council. Expressions that Hürriyet, Cumhuriyet and Zaman newspapers, which represent certain ideas in Turkey appropriated while they were explaining the decisions to public opinion, have been studied and whether ideological powers have been effective during the news formation has been determined. Powers that have been influential on broadcasting policy formation and monopoly that has taken place in Turkish Media have made the news announced through the certain ideology not democratic principles. The approach is under consideration against the developments opposed to democracy.

Key Words: Democracy, İdeoloji, Media, Reaction, Secularism.

GİRİŞ

Basın özgürlüğü kavramı, kitle iletişim araçlarının ortaya çıktığı dönemden bu yana tartışılan bir konudur. Basını, muhalefet saflarında olmaları halinde kendilerine karşı bir tehdit unsuru olarak gören ve eğer mümkünse kendi iktidarlarını onaylayacak ve kitleler nezdinde meşrulaştıracak bir araca dönüştürmek isteyen siyasal sistemler, medya ile gerilimli bir ilişki sürdürmüşlerdir.

Basın organları modern adıyla medya, yüzyıllar boyunca siyasal sistemlerin baskıcı rejimleri altında özgürlük mücadelesi vermiş, müca-delesini içinde varolduğu sistemin gereği olarak, zaman zaman iktidarların yanında yer alarak sürdürmüştür.

Medyanın özgürlüğü, özgürce yayın yapabilme hakkı, içinde varolduğu siyasal sistemler tarafından belirlenmekte, yayın hakkı, sistemin çizdiği sınırlar içerisinde gerçekleştirilmekteydi. Siyasal

* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan yüksek lisans tezi özeti.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi.

sistemler ile medya arasındaki ilişkileri kuramsal bir çerçevede anlatan Siebert, Peterson ve Schramm (1963), belirledikleri dört medya kuramıyla siyasal sistemler tarafından medyaya verilen hakları ve medyanın bu sistemler içerisindeki görevlerini anlatmaktadırlar.

Kuramcılar tarafından ortaya atılan ilk medya kuramı "yetkeci kuram"dır. 16. ve 17. yüzyılda İngiltere'deki yetkeci uygulamalardan yola çıkılarak oluşturulan kuram, monarşi yönetimlerinin tümüyle güçlü olduğu felsefesinden hareketle doğmuştur. Medyanın amacını, hükümetleri ve devletin hizmetlerini iletirmek olarak belirleyen yetkeci kuram, medyanın kullanım hakkını kral ya da kraliçenin inisiyatifine bağlamıştır. Yetkeci kuramının önermelerinin uygulandığı sistemlerde, toplumu yöneten azınlığın elinde önemli bir araç olan ve devlet politikalarını halka duyuran medyanın, devlete ve devlet politikalarına e-leş-tiride bulunması yasaktır (Siebert ve ark 1963:7).

Sosyalist sistemlerde medyanın işlevlerini inceleyen Siebert ve arkadaşlarının, uygulanan sistemden yola çıkarak oluşturdukları ikinci kuram, "sosyalist medya kuramı"dır. Yetkeci kuramın çağdaş bir benzeri olarak değerlendirilen sosyalist kurama göre medya, hükümeti eleştiren yayınlarda bulunamaz. Medyanın işlevi, komünist partinin bir yayın organı olarak partinin amaçlarına hizmet etmektir.

Basın özgürlüğü için verilen mücadelenin başladığı yer olarak bilinen İngiltere ve Amerika'da gelişen liberal medya sistemi, diğer sistemlerden farklı olarak medyaya daha geniş özgürlükler vermişti. Milton, Locke ve Mill gibi düşünürlerin basın özgürlüğü için verdikleri mücadelenin sonunda ortaya çıkan "liberal kuram", devleti değil bireyi öne çıkaran bir düşünceye sahipti. Toplumların hükümetleri denetim altında tuttuğu liberal sistemde medya, toplumun sözcülüğünü yapmakta, yönetilenleri gelişmelerden haberdar ederek, yönetilenlerin hükümetleri yönlendirmesine olanak sağlamaktaydı.

Serbest piyasa koşullarının uygulandığı bu sistemde medya, kendisini sistemden soyutlayamadı ve sektörde yoğunlaşan tekelleşme eğilimleri, medyanın görevlerini ihlal etmesine neden oldu. Medyanın, demokrasinin esaslarına ve meslek ilkelerine uygun olarak yayın yapabilmesi için yeni bir kurama ihtiyaç doğdu ve bu ihtiyacın sonucu olarak "toplumsal sorumluluk kuramı" ortaya atıldı.

Toplumsal sorumluluk kuramı, medyanın bağımsızlığı ilkesi ile topluma karşı sorumluluklarını bağdaştıran bir düşünceden hareketle oluşturulmuş, medyanın kontrolünün toplumsal sorumluluk bilinci ve profesyonel etik ilkeleri doğrultusunda sağlanacağı görüşü kabul edilmişti. Bu kuram, medyanın demokratik rollerini yerine getirmesini güvence altına alıyordu.

Demokrasinin varlığını sürdürebilmesinde, toplumda dördüncü güç olarak kabul edilen medyanın önemi, pek çok düşünürün üzerinde uzlaştığı bir konudur. Encabo (1997:283), demokrasinin enformasyon ve iletişim olmadan varlığını sürdüremeyeceğini, demokrasinin gerçekleştirilmesinin de yurttaşların kamusal etkinliklere katılımıyla mümkün olacağını belirtir. Demokrasinin gereği, yurttaşların ve kurumların kendilerini kamu önünde ifade edebilmeleri ve doğru enformasyona ulaşabilmeleridir. Medya tarafından sürdürülen enformasyon akışı, siyasetin alanını genişletir ve siyasetçilerin bu alana tek başlarına hakim olmalarını engeller.

McQuail, Williams ve Curran gibi kuramcılar, medyanın demokratik sistemlerdeki işlevlerini geliştirdikleri kuramlarla anlatmaktadırlar. McQuail (1994), ortaya attığı "katılımcı demokratik medya kuramı" ile medya özgürlüğünü değil, bireylerin bilgi edinme özgürlüğünü esas almakta, merkezileşmiş, tekelleşmiş medya kurumlarını reddetmektedir. Williams tarafından geliştirilen "demokratik medya kuramı" ise, demokratik sistemlerde iki hakkın varlığını vurgulamaktadır. Williams'a göre, bilgi aktarma ve aktarılan bilgiyi alma hakkı, demokratik medya sisteminin temelini oluşturmaktadır.

Medyanın toplumdaki tüm çıkar gruplarının görüşlerini yansıtması gerektiğini savunan James Curran (1994) tarafından geliştirilen "radikal demokratik medya kuramı" medyaya, demokratik tartışmaları destekleyen ve tartışan gruplara hakemlik yapan bir görev yüklemektedir.

Medyanın işlevleriyle ilgili geliştirilen kuramlar ve yürütülen çalışmalar medyanın demokratik rollerini belirlemeyi amaçlarken, 20. yüzyılın modern demokrasileri ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmıştır. John Keane, "Medya ve Demokrasi" (1993) isimli kitabında, demokratik devletler üzerindeki despotizm tehlikesine dikkat çekmekte, fikirlerin dolaşım sürecine karşın bir devlet müdahalesinin varlığını vurgulamaktadır. Batı demokrasilerinde medya, hükümetlerin bas-

Medya Demokrasi İlişkisi ve Türk Medya'sında Refah Partisi İmajı (159-171).

kılarına maruz kalmakta ve bu baskı toplumdaki bilgi akışının yukarıdan aşağıya doğru olmasına sebep olmaktadır. Medya, yönetenlerin bilgiyi toplumsal denetim amacıyla kullanmasına aracılık etmekte, mesajları gönderen medya profesyonelleri, alıcılara karşı herhangi bir sorumluluk taşımamaktadır.

Yüzyıllar boyunca özgürlük için mücadele veren basın organları, siyasal iktidarın baskılarından kurtulmuştur ancak, günümüzde medya tarafından kurulan hakimiyet, demokrasinin ihlal edilmesine yol açmaktadır. Demokrasinin yaşadığı bu kriz, demokrasi kuramcılarını harekete geçirmiş ve geçmişte siyasal iktidarlara karşı sürdürülen mücadele, bu kez medya için söz konusu olmuştur.

Medyaların öncelikle kendi içinde demokratikleşmesi gerektiği yönündeki tartışmaların özünü, medyaların özgürlük aracı olabilmeleri için demokratikleşmeleri istemi, medya mülkiyetindeki yoğunlaşmaların engellenmesi, tekellere izin verilmemesi gibi olguların dışında, medyaların toplumun bütününe hangi ölçüde temsil edip, ne kadar doğru biçimde yansıttıkları, medya kararlarının nasıl alındığı, bu kararlara katılım yöntemleri, medya organlarında temsil edilme, ırk ve cinsiyet konularındaki yayın politikalarında takınılacak tutumlar gibi başlıklar oluşturmaktadır (Şahin 1991:59).

Chomsky (1999) medyayı demokratikleştirmeye yönelik çabaların gereksiz olduğunu belirtmekte, günümüz medyasının, toplumdaki ayrıcalıklı kesimlerin ideolojilerini yansıtan bir araç haline geldiğini savunmaktadır. Medya kuruluşları, neyin haber olacağına karar veren, haberi biçimlendiren ve medyayı belli bir düzen içerisinde tutan birtakım güçlerin etkisi altındadır. Herman ve Chomsky (1999:12-13), bu baskıcı sistemi "güdümlü piyasa sistemi" olarak tanımlamaktadır. Bu sistemde güdümü sağlayanlar; hükümet, iş dünyasının önde gelen isimleri, önemli medya kuruluşlarının sahipleri ile üst düzey yöneticileri ve alana olumlu girişimlerde bulunacağına inanılan kişiler ve gruplardır. Medya içeriğini belirleyen bu güçler, dünyaya aynı gözlüklerle bakmakta, benzer sınırlamalar yapmakta, üst-ast ilişkisi içerisinde belli konuları vurgulayıp belli konuları sessizce geçiştirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türk Medyası'nın demokrasinin ruhuna aykırı gelişmeler karşısında, ideolojisi doğrultusunda mı, demokratik esaslar çer-

çevesinde mi yayın yaptığını ortaya koymaktır. Çalışmanın temel varsayımı, medyanın kazandığı iktidar gücü doğrultusunda, yayınlarında tarafsızlığı göz ardı ettiği ve belli güç odaklarının etkisinde kalarak haberlerini oluşturduğudur.

Medyanın kazandığı bu yeni boyutu anlatmak üzere, medyanın demokratik sistemlerde üstlendiği rollerin belirtilmesi, medya iktidarına sebep olan faktörler üzerinde durulması gerekmektedir. Medyanın, yayınlarında ideolojinin etkisinde kalıp kalmadığının saptanması konusunda haber söylemi en önemli unsur olarak görülmektedir. Haber söylemi, metin ve okuyucu, konuşmacı ve dinleyen arasında etkileşimi gerekli kıldığı için burada ideolojinin etkisi açığa çıkar (Sözen 1997:153).

Çalışmanın konusu, medya ve demokrasi ilişkisi olduğu için, demokrasinin esaslarına aykırı bir gelişmenin konu edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'de 1997 yılında yaşanan demokrasi krizi ve anayasal bir kuruluş olan Milli Güvenlik Kurulu'nun, ülkedeki irticai faaliyetlere karşı önlem niteliğinde aldığı 28 Şubat Kararları'nın yansıtılışında, medyanın benimsediği haber söylemlerinin incelenmesi uygun görülmüştür.

Çalışmada, Türk Medyası'nı temsilen Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazeteleri inceleme kapsamına dahil edilmiş, seçimde gazetelerin temsil ettikleri siyasal çizgiler etkin rol oynamıştır. Bilindiği üzere, Cumhuriyet gazetesi, merkezden sola doğru bir çizgiyi, Zaman gazetesi, merkezden sağa doğru bir çizgiyi temsil etmekte, Hürriyet gazetesi ise, merkezde yer alan bir gazete olma özelliği taşımaktadır. İnceleme zamanınının 1 Mart-30 Mart 1997 tarihleriyle sınırlandırılmasının nedeni, bu dönemin 28 Şubat Kararları'nın öngörülmesiyle ilgili en yakın ve tartışmaların en yoğun olarak yaşandığı zaman dilimi olmasıdır.

Haberlerin incelenmesinde başvurulan yöntem, van Dijk (1988)'ın, medya ideolojisini ortaya çıkaran bir yöntem olarak sunduğu "söylem analizi"dir. van Dijk'ın makro ve mikro yapı olarak belirlediği analiz yönteminde, makro yapıyı oluşturan tematik ve şematik unsurlar çözümlenmektedir. Tematik çözümlemede, üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri incelenirken, şematik çözümlemede, durum tanımları ve yorum bölümleri ele alınmaktadır. Mikro yapı incelenmesinde ise, metnin sentaktığı, kelime ve deyim seçimleri ile retorik çözümler esas alınmaktadır.

Gazetelerde yer alan haberlerin yorumlanması, anlama merkezi bir konum veren hermenötik (yorumsamacı) yaklaşımın ilkeleri ışığında yapılmıştır. Yorumsamacı yaklaşım, araştırmayı yapan bireyin, değerlerden bağımsız, tarafsız bir konumda bulanamayacağını, araştırmacının ulaştığı anlamların kaçınılmaz bir şekilde içinde yaşadığı tarihsel-toplumsal yapıyla sıkı bağlantıları olduğunu kabul eder. Yaklaşımına göre, olgu ile değer, ayrımı ile bağlam, gözlem ile kuram, birbirlerinden ayrılmaz bütünlüklüdür (Göka ve ark 1999: 26-29).

1. 28 ŞUBAT'A GİDEN YOL VE MGK KARARLARI

Türkiye'yi 28 Şubat'a götüren süreç, ülkede Cumhuriyet rejimine karşı tehlikelerin belirdiği bir dönemde başlamıştır. 24 Aralık 1995 yılında yapılan erken genel seçimler Türkiye'nin 28 Şubat'ı yaşamasına neden olan gelişmelerin ilk basamağını teşkil etmekteydi. Bilindiği üzere, Refah Partisi 1995 seçimlerinden en yüksek oy oranını alarak çıkmıştı ve ülkenin acilen bir hükümete ihtiyacı vardı. Demokratik yönetim gereği, hükümeti kurma görevinin, seçimden birinci parti olarak çıkan Refah Partisi'ne verilmesi gerekirken, RP'siz hükümet arayışları gündeme geldi. Bu arayışlardan sonuç alındı ancak, bu sonuç pek de verimli olmadı. Neticede, sadece üç ay sürebilen ANAYOL azınlık hükümeti denemesinden sonra (Akel 1999:41), Türkiye'de siyaset çözümsüzmüş gibi görünen bir kilitlenmeye doğru giderken, o zamana kadar ihtimal verilmeyen bir çözüm gündeme geliyor ve Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi birlikte hükümet kurabilmek için çalışmalarına başlıyordu (Mutlu 1996:692)

21 Haziran 1996 günü yaşanan gelişmeler, Refahyol hükümetine yönelik ilk önemli engeller olarak ortaya çıkıyor, Meclis'te, RP ile DYP işbirliğine karşı DYP'den dört milletvekili ANAP'a geçiyordu. Bu olay siyasi çevreler tarafından iki şekilde yorumlandı. Birinci yorum, bu istifalarla, ANAP'ın 131 milletvekili-lyle ikinci parti konumuna gelmesi, böylelikle Erbakan'ın hükümet kurma görevini Cumhurbaşkanı'na iade etmesi, Çiller'in hükümeti kurmakla görevlendirilme imkanının ortadan kalkmasıydı. Bu durum, Erbakan'ın hükümeti kuramaması halinde, Cumhurbaşkanı'nın Çiller'den önce Mesut Yılmaz'ı görevlendirmesi anlamına geliyordu. İkinci yorum ise, bu istifaların muhtemel bir işbirliği karşısında DYP'de çö-zümler meydana getireceğiydi. Ancak, daha sonra da görüleceği gibi, bu ilk isti-

falar ve Çiller'in inisi-yatifi kaptırması, Refahyol'un kurulmasını, beklentilerin aksine hızlandırılan gelişmeler oldu (Mutlu 1996:692).

Refah Partisi, Doğru Yol Partisi ile koalisyon ortaklığı yaparak, Haziran 1996'da Türkiye Cumhuriyeti'nin 54. Hükümeti'ni kurdu. Hükümetin kurulmasıyla birlikte özellikle muhalif partilerden hükümetin şaibeli bir hükümet olduğu yönünde tepkiler gelmeye başladı. Orhan Erinç (1996:183), Erbakan ve Çiller ortaklığını, liderlerin yolsuzluklarını örtbas etmek için kurulmuş bir işbirliği olarak değerlendirmekte, ö-zellikle Çiller'in, örtülü ödenek yolsuzluğuyla ilgili soruşturma önergesinden RP'nin oyları ile kurtulmayı hedeflediğini belirtmektedir.

3 Kasım 1996'da meydana gelen ve tarihe "Susurluk Kazası" olarak geçen trafik kazası, "siyaset, mafya, aşiret" bağlantılarını ortaya çıkardığı için hükümetin şaibeli olduğu iddialarını kanıtlar nitelikteydi (Poy-raz 1998:494). Akel (1999:93), bu kazayla ilgili gelişmeleri ve Refah Partisi'nin tutumunu şöyle anlat-maktadır: "Susurluk Kazası ile ortaya dökülen kirli ilişkilerin odak noktasında Refah iktidarının küçük ortağı olan DYP'nin yer alması, RP'nin de, hükümetin devamı için ve 'Madem ortağız, ortağımızı koru-malıyız' gibi bir anlayışla olayın üzerine gitmemesi; parlamentoda bulunan siyasi partilerin ise, kirli ilişkilerin açığa çıkartılması için çaba sarf edecekleri yere olayı, 'muhalafet-iktidar' ikilemine hapsederek, olaydan 'siyasi menfaat' elde etmeyi amaçlayan politikalar izlemeleri, konunun asıl mecrasından sapma-sına neden oldu".

Susurluk Kazası'yla başlayan tepkiler, Refah Partisi lideri ve dönemin başbakanı Necmettin Erbakan'ın Müslüman ülkelere yaptığı ziyaretlerle pekişiyordu. Erbakan önce İran gezisine çıkıyor ardından Mısır ve Libya'ya ziyaretlerde bulunuyordu. Ergün Poyraz (1998:495), Erbakan'ın Libya gezisi öncesinde, devlet kurumları, siyasetçiler ve halkın bu ülkeye gitmek konusunda karşı çıkışlarda bulunduğunu ve Erbakan'ın, "Türkler katildir" söyleminde bulunan Kaddafi'nin ayağına gitmemesini istediklerini belirtmektedir.

Erbakan'ın gezisinde ilk skandal, Mısır'da patlak veriyor, RPlilerin "muazzam karşılama" olarak anlattıkları karşılama töreninin perde arkası ortaya çıkıyordu. Mısır havaalanında düzenlenen karşılama töreninde Mısır yetkililerinin kendi bayrakları yanına Türk bayrağını asmadıkları gö-

Medya Demokrasi İlişkisi ve Türk Medya'sında Refah Partisi İmajı (159-171).

rülüyor ve bu olay, bu güne kadar yaşanmamış bir protokol rezaleti olarak tarihteki yerini alıyordu, rezalet bu kadarla kalmıyor, Başbakan Erbakan'ın görüşmelerinde milletvekilleri, protokol kapısından içeri alınmıyorlardı (Poyraz 1998:495)

Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin, 10 Kasım törenlerinden sonra partilere yaptığı konuşma, Erbakan'ın İran'la savunma sanayiinde işbirliği yapılacağı yönündeki açıklamaları askerlerin tepkilerinin artmasına neden oldu. Ordunun, 28 Şubat Kararları'nın alınmasına neden olan diğer gelişmeler ise, Erbakan'ın, bazı cemaat önderleri ile din alimlerine başbakanlık konutunda iftar yemeği verme-si, Mısır'daki El-Ezher Üniversitesi'nden mezun olanlar için öğretmenlik kontenjanı ayırması, karayoluyla hac, Taksim ve Çankaya'ya cami yaptırılması, başörtüsü serbestisi, kurban derilerinin toplanması gibi konulardı (Akel 1999: 97-98).

RP'li Sincan Belediyesi'nin 30 Ocak 1997'de düzenlediği Kudüs Gecesi, İran Başkonsolosu'nun da katılımıyla gerçekleşiyor, gecede, İran İslam Devrimi'ni gerçekleştiren liderlerin resimleri altında gösteriler yapılıyordu. Gecenin ertesinde Star muhabiri Işın Gürel'in Recep Görmez isimli bir Milli Görüşçü tarafından dövülmesi (Poyraz 1998:505) tepkilerin Sincan'a yönelmesine neden oluyordu. Kudüs gecesinin ardından 4 Şubat 1997 günü Sincan caddelerinde tanklar boy gösteriyor, askeri yetkililer, "demokrasiye balans a-yarı yaptık" derken, Erbakan, ordu ile RP arasında herhangi bir gerginlik olmadığını ve suni gündemler oluşturulduğunu söylüyordu.

Ülkede toplumsal huzuru bozan gelişmeler ve ordunun bu gelişmelerden duyduğu rahatsızlık, 28 Şubat 1997 tarihinde toplanan MGK'nın gündemini belirliyor ve 9 saat süren bir toplantının ardından, alınan kararlar hakkında bir bildiri yayınlanıyordu. Kongar (2000:19), 28 Şubat'ı bir değişim süreci olarak niteler ve bu değişim sürecinin Türkiye'de politikacılardan önce askeri kesim tarafından fark edildiğini vurgular. Kongar'a göre, 28 Şubat 1997, komünizm tehdidinin ortadan kalktığını ve asıl tehdidin şeriatçılık olduğunu ilan eder ve Türkiye açısından Berlin Duvarı'nın yıkılması anlamına gelir.

MGK tarafından hazırlanan bildirinin tartışmalarına neden olan dördüncü maddesi şöyleydi: "Toplantıda, bilhassa Anayasa ile Atatürk milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik, sosyal hukuk devleti

olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı çağdışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejimaleyhtarı faaliyetler de gözden geçirilmiştir. Açıklanan bu esasların aksine davranışların toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiştir. Bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu tedbirlerin Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir" (Cevizoglu 1998:97-98).

Bildiride kullanılan ifadelerden de anlaşıldığı üzere, alınan kararların tavsiye nitelikli olmadığına ve bir yaptırımın varlığına dikkat çekilmektedir. Bu söylem, MGK'nın, alınan kararların uygulanmasının takipçisi olacağını ve gereken yerde müdahalede bulunacağını ortaya koymaktadır.

2. MEDYANIN REFAH PARTİSİ'NE VE 28 ŞUBAT KARARLARI'NA YAKLAŞIMI

Demokratik sistemlerde yönetilenler, yöneticilerini seçme ve yönetimde söz sahibi olma hakkına sahiptirler. Yönetilenlerin halkın istekleri doğrultusunda kararlar alması ve ülke menfaatleri için bu kararları uygulaması esastır. Ancak Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu varolan yapıyla hükümet üstünde bir kurul olarak kabul edilmekte ve Kurul'da alınan kararların hükümet tarafından öncelikli olarak ele alınması zorunluluğu bulunmaktadır. Böyle bir işleyişin halkın iktidarı anlamına gelen demokrasinin ruhuna aykırı düşüğünün belirtilmesi gerekmektedir.

Heller (1993:156), ordunun bir devlet için neyin daha faydalı olduğunu hem vatandaşlardan hem de hükümet örgütlerinden daha iyi bildiğinin kabul gören bir görüş olduğunu belirtmektedir. "Ordu komutanları ve kıdemli istihbarat subayları da "uzmandırlar". Entelektüel "uzmanlar"ı andıran bir kibir duygu-suyla, etki altında tuttukları devletin seçimle işbaşına gelmiş liderlerini hor görürler".

İnsel (1997:18), demokrasi savunucularının MGK'nın "çağdaştırıcı" müdahalelerini kötülerin en iyisi olarak değerlendirdiklerini belirtmekte, devletin Meclis denetiminin dışına çıkarılması tehlikesine dikkat çekmektedir. Erdoğan (1999: 31), demokratik bir ülke olan Türkiye'nin siyasetinin, halkla olan bağı artık tamamen koparttığını söyler. Erdoğan'a göre, Türkiye'deki siyasi partilerin halkı temsil güçleri yok olmuştur ve Türkiye'nin temel politikaları halkın tercihleri

doğrultusunda belirlenmemektedir.

Türkiye'nin bu durumu karşısında medyaya düşen görev, demokratik olmayan bir gelişme yaşandığı takdirde böyle bir oluşumun karşısında yer almasıdır. Bu medyanın aynı zamanda ahlaki bir yükümlülüğüdür.

3. UYGULAMA

3.1. Gazetelerin 28 Şubat Kararları'na Yaklaşımı ve Kararların Kamuoyuna Duyurulması

İnceleme kapsamına alınan gazetelerin MGK toplantısının ardından, toplantıyla ilgili haberlere sayfalarında geniş yer verdikleri ve MGK'da gelişen olayları farklı yönleriyle ele aldıkları görülmektedir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri, haberlerinde MGK'nın toplanma nedeninin ülkedeki irtica-i gelişmeler olduğunu vurgularken Zaman gazetesi, MGK tarafından daha önceki hükümlere de bu tür tavsiyelerde bulunulduğuna ve bu kararların Refahyol'a özel kararlar olmadığına dikkat çekmektedir. İncelenen haberler, Zaman gazetesinin 28 Şubat Kararları'na Erbakan'ın söylemine benzer bir tarzda "tavsiye" niteliği verdiğini, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin ise kararları, "yaptırım" olarak değerlendirdiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu tür bir yaklaşım, eleştirel yorumsamacılar (1999) tarafından ortaya atılan anlamların belli ideolojik, toplumsal ve ekonomik faktörlere bağımlı olarak değişimlere uğradığı ve bu faktörlerden bağımsız olamayacağı yönündeki görüşü doğrulamaktadır. Eleştirel yorumsamacılar, araştırmayı yapan bireylerin değerlerden bağımsız ve tarafsız bir konumda bulunamayacağını belirtirler. Haberleri oluşturan muhabirler de, gazetelerin ideolojisi ve yayın politikasının izlerini taşımaktadırlar ve ideolojik ilkelerin dışına çıkmaları mümkün değildir. İncelenen haberler, muhabirlerin haber oluşumu sürecinde bağımsız ve tarafsız hareket edemeyeceğini ortaya koymuştur.

Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri ideolojileri doğrultusunda, haberlerinde sık sık şeriatçı akımlar ve laik demokratik cumhuriyet karşıtlıklarını kullanmaktadırlar. Gazetelerin yayınladıkları haberlerden, MGK ta-rafından alınan 28 Şubat Kararları'nı laikliğin teminatı olarak gördükleri anlaşılmıştır. Gazeteler bu tür üsluplarla, MGK kararları ve Refah Partisi konusunda toplumun belli bir kesiminde baskın şekilde mevcut olan düşünceyi pekiştirmekte, dolayısıyla egemen

söylemi yeniden üretmektedir. Horkheimer ve Adorno (1996), kitle iletişim araçlarının içeriklerinin, topluma yansıtılacak düşünce doğrultusunda oluşturulduğunu belirtmektedirler. Düşünürlere göre, iletişim araçları insanların zihinlerini yönlendirerek egemen görüşün onların zihinlerinde yeniden üretilmesini sağlar.

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin kritik toplantı olarak değerlendirildiği MGK toplantısını Zaman gazetesi "işbirliği" toplantısı olarak yorumlamakta ve haberlerinde sık sık ordu ile RP'nin uyum içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Zaman gazetesi yine ideolojisi doğrultusunda haber söylemlerini 28 Şubat Kararları'nın ağır hükümler içerdiği düşüncesinden hareketle oluşturmakta ve kararların özellikle dini konularda getirdiği hükümlere eleştirel bir tarzda yaklaşmaktadır.

3.2. Gazetelerin RP Lideri Erbakan'ın Kararlar Konusundaki Tavrına Yaklaşımı

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin MGK kararlarını onayladıkları ve kararların biran önce uygulanmaya başlaması konusundaki istekleri yayınladıkları haberlerden anlaşılmaktadır. Kararların açıklanmasının ardından Erbakan'ın kararları imzalamayacağı konusunda korkuya kapılan gazeteler, kararların uygulanması için yayınladıkları haberlerle taraf toplamaya çalışmışlardır. Medya içeriği üzerindeki ideolojik etkileri araştıran Stuart Hall (1999), iletişim araçlarının ideolojileri doğrultusunda durum tanımları yaptıklarını ve yeni bir davranışı kabullendirmek için çeşitli yöntemlere başvurduklarını dile getirir. Medya tarafından başvuru yöntem, yeni bir durumun kabul edilmesinin güçleştiği durumlarda, yeni duruma engel olan kişileri ya da grupları toplumsal olarak onaylanmayan sapkın kişiler olarak tanımlamaktadır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri de Hall'in belirttiği doğrultuda, Erbakan'ın kararları imzalamayacağı yönünde yorumlarda bulunarak durum tanımları yapmışlar ve Erbakan'ı kararları imzalamayı reddeden kişi olarak yansıtmışlardır. Gazetelerinin kararlar imzalandıktan sonra ise, uygulanması konusunda endişeye düştükleri görülmektedir. Haberlerde, Erbakan'ın kararların uygulamasını geciktireceği, oyalama taktiği izlediği gibi ifadeler kullanılmış ve durum tanımları yapılarak okuyucu yönlendirilmeye çalışılmıştır.

Gazetelerin yayınladıkları haberlerde kararların imzalanması konusunda, Cumhurbaşkanı da da-

hil çok sayıda resmi kaynağa başvurdukları görülmektedir. Resmi kaynaklara ilişkin sözlerin (van Dijk 1988) habere taşınması, okuyucunun neyin doğru olduğunu belirlemede yol gösterici olmakta ve okuyucu Erbakan'dan belirli beklentiler içerisine sürüklenmektedir. Erbakan'ın MGK üyelerine kararlara sıcak baktığını duyurmasına rağmen parti tabanına uygulanmayacağı yönünde mesaj vermesi gazeteler tarafından Erbakan'a yöneltilen suçlamalar arasındadır.

Zaman gazetesi ise diğer gazetelerden farklı olarak, MGK kararlarını 'dayatma' olarak nitelenmektedir. Haberlerde, din ve vicdan hürriyeti ile kılık kıyafet konularına getirilecek sınırlamaların vurgulanması gazetenin toplumun belli bir kesimini etkilemeye, kamuoyu oluşturmaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Zaman gazetesi, Erbakan'ın parti tabanına gerginliği tırmandırmamaları konusunda uyarıda bulunduğunu vurgulamakta ve hedef kitlesine kararların imzalanmayacağı konusunda telkinlerde bulunmaktadır. Zaman gazetesinin benimsediği bu üslup ise, Shoemaker ve Reese (1997)'in medya kuruluşlarının hakim ideolojinin çıkarları doğrultusunda, toplumdaki bazı değer ve görüşleri vurguladığı, bazılarını ise, meşru olmayan şekillerde sunduğu görüşüyle açıklanabilir. Zaman gazetesi, ideolojisi doğrultusunda haberlerin-de, dini konuları vurgulamakta ve kararların bu konuyla ilgili hükümlerinin imzalanmaması gerektiğini okuyucuyu da arkasına alarak kabul ettirmeye çalışmaktadır.

3.3. Gazetelerin Refah Partisi'ne Yaklaşımını Ortaya Koyan Haberler

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin RP ile ilgili tepkilerini daha çok siyasal İslamcı yönü üzerine yoğunlaştırdıkları görülmektedir. Gazetelerin haberlerinde kullandıkları, "militan, antilaik, yobaz, hoca" gibi ideolojik terimler, RP'nin siyasal ve toplumsal hayatın dışında bir oluşum olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Gazetelere göre RP, toplumsal düzeni aksatan bir parti ve haberden de anlaşılacağı üzere, MGK tarafından alınan kararlar düzenin aksayan yönlerini onaran düzenlemeler olarak görülmektedir. van Doorn, ülkedeki muhalif güçlerin medya tarafından daima olumsuz terimlerle anıldığını belirtir. Medya, sisteme aykırı gördüğü oluşumları, yukarıdaki "militan, antilaik, yobaz, hoca" gibi terimlerden de anlaşılacağı üzere olumsuz ideolojik terimlerle vasıflandırmaktadır. Yine van Dijk (1999) tarafından yapılan bir araştırma medyanın, toplumdaki muhalif güçleri sorun kaynağı o-

larak gördüğünü ve bu gruplar hakkında olumsuz betimlemelerde bulunduğu ortaya koymuştur.

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin RP ile ilgili haber söylemlerini birbirlerine paralel bir tarzda oluşturdukları görülmektedir. Gazeteler, RP'yi Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Atatürk'ün düşmanı olarak görmekte, haberlerinde sık sık İran, Cezayir benzetmeleri kullanarak RP'nin Türkiye için oluşturduğu şeriatçı tehdide dikkat çekilmektedir. Gazetelerin haberlerinde vurguladıkları diğer bir konu ise, Erbakan'ın iktidara geldikten sonra sözlerini tutmadığıdır. Gazeteler tarafından benimsenen bu üslup, Erbakan ve RP karşıtı bir kamuoyu oluşturmak üzere kullanılmaktadır.

Shoemaker ve Reese (1997)'e göre, iletişim araçları, egemen ideolojiyi koruma konusunda öncelikle rejime yönelik tehditleri belirlemekte ve sapkın olarak değerlendirdikleri grupların ya da kişilerin sapkınlıklarını vurgulayarak onları aşağılama yöntemine başvurmaktadırlar. Haberlerde sık sık kullanılan bir yöntem de normal olanla sapkın olanı bir arada vermek ve bu sayede normal olanı bir kez daha onaylamaktır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin haberlerinde, zıtlıkları vurgulayarak, olumlu ve olumsuz gelişmeleri bir arada sunmaları, toplumsal kabul gören görüşlerin bir kez daha onaylanmasını sağlamaya yöneliktir.

Zaman gazetesi ise diğer gazetelerin aksine RP'nin anayasal bir parti olduğunu vurgulamakta, özellikle son gelişmelerle birlikte zor duruma düşen RP'yi temize çıkarma politikası gütmektedir. Gazetenin yayınladığı haberlerde, RP'ye taraf toplama çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Zaman gazetesi haberlerinde, RP'nin devletin karşısında yer alan bir güç olarak gösterilmesinin sakıncalarına dikkat çekmekte ve partinin sapkın üyelerinin davranışlarının RP'ye mal edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Stuart Hall (1999)'un, medyanın temsil ettiği güçlerin kabul görmesi için uyguladığı yöntemler konusundaki görüşleri, Zaman gazetesinin yaklaşımını açıklar niteliktedir. Hall'e göre medya, savunduğu ideolojiyi toplumsal anlamda meşru kılabilmek için, bu ideolojinin toplumun büyük kesimi tarafından kabul edildiği yönünde haberler yayınlamakta ve bu doğrultuda bir birlik oluşturmaya çalışarak, savunduğu ideolojiye taraf toplamaktadır.

3.4. Ordu İle RP Arasındaki İlişkilere Gazetelerin Yaklaşımı

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin yayınladıkları haberlerinde orduya karşı yumuşak bir üslup benimsedikleri, RP'yi ise özellikle kararların uygulanması konusunda sert bir üslupla eleştirdikleri görülmektedir. Hürriyet gazetesinin haberlerde RP üyelerine yönelik "sivri dilli militan milletvekili, RP'nin sivri dillisi" ordu mensuplarına yönelik olarak da "askerler" söylemini benimsemesi haberlerindeki ideolojik etkileri ortaya çıkarmaktadır. Gazeteler, orduyu demokrasi-nin koruyucusu, RP'yi ise demokrasiyi tehlikeye düşüren bir tehdit olarak görmektedirler.

Gazetelerin haberlerinde, ordu ile RP arasındaki ilişkileri gerginleştirmeye yönelik bir üslup benimsemeleri, böyle bir gerilimin demokratik esaslar doğrultusunda yönetilen Türkiye açısından yaratacağı tehlikelerin, gazeteler tarafından göz ardı edilmesi açısından dikkat çekici bulunmuştur. Touraine (1995), demokratik rejimlerde medyanın, insanları ülkede yaşanan gelişmeler hakkında bilgilendirmek, onların akılcı varlıklar olarak hareket etmesini sağlamak gibi görevler üstlendiğini belirtir. Medyanın üstlenmesi gereken rol, toplumsal gerginliklere engel olmak ve özgürlükleri kısıtlayan uygulamalara karşı çıkmaktır. Demokrasilerde medyanın rollerinin bu şekilde belirlenmesine rağmen, inceleme konusu gazetelerin demokrasiye sekteye uğrattıkları gelişmelere taraf olması, Türkiye'de demokrasinin geleceği konusunda tar-tışmalara yol açabilir.

MGK kararlarının uygulanmasını sağlamak üzere gazetelerin sık sık üzerinde durduğu diğer bir konu ise, kararların uygulanmamasından dolayı ordunun duyduğu rahatsızlıktır. Cumhuriyet gazetesi, ordu mensuplarıyla yaptığı görüşmelerden oluşturduğu haberlerinde, ordunun hükümete müdahalesini arzulayan bir tarz benimsemektedir. Resmi kaynaklara başvurularak oluşturulan haberler ve mülakatlar (van Dijk 1988) kamuoyunun konu hakkında ikna olmasını sağlamakta ve haberin inandırıcılığını arttırmaktadır.

Zaman gazetesi ise haberlerinde, ideolojisi doğrultusunda ordu ile RP'nin iyi ilişkiler içerisinde olduğunu vurgulamakta ve RP'ye olan tepkileri azaltmaya çalışmaktadır. Erbakan'ın orduya yönelik iyi düşüncelerinin yansıtıldığı haberlerde, RP'nin orduyla bir sorunu olmadığı vurgulanmaktadır. Gazetenin haberlerinde sık sık vurguladığı bir konu da emekli ordu mensuplarının

RP'ye katıldıklarıdır. Bu tür haberlerin yayınlanması, RP'nin ordunun gözünde kabul gören bir parti olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Zaman gazetesi, RP konusunda toplumsal bir birlik sağlama amacını gütmekte ve RP imajını meşrulaştırmaya yönelik yayınlar yapmaktadır.

Zaman gazetesinin yaklaşımı, Daniel Hallin (Shoemaker ve Reese 1997) tarafından geliştirilen modelle açıklanabilir. Hallin, medyanın savunduğu ideolojiyi korumak üzere benimsediği yolları anlatmaktadır. Hallin tarafından geliştirilen modelin merkezinde yer alan "uzlaşma alanı"nda medya çalışanları, haberlerde denge unsuruna önem vermezler ve karşıt fikirleri yansıtarak objektif olma konusunda kaygı taşımazlar. Zaman gazetesi tarafından yayınlanan haberlerin tek yönlü olarak oluşturulması ve ideolojiyi korumaya yönelik olarak biçimlendirilmesi düşünürün görüşlerini doğrulamaktadır.

3.5. Dinci Eğitim ve Çağdaş Eğitim Yorumları

Gazetelerin eğitim konusunda da ideolojileri doğrultusunda yayın yaptıkları incelenen haberlerden elde edilen sonuçlardır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri, dinci eğitim olarak adlandırdıkları Kuran Kurslarında verilen eğitimin sona erdirilmesini arzulayan yayınlar yapmakta ve bu doğrultuda kamuoyu oluşturmaktadırlar. Gazetelere göre Kuran kursları küçük çocukların beyinlerinin yıkandığı şeriatçı kurumlarıdır. Daniel Hallin (Shoemaker ve Reese, 1997)'in ideoloji modelinin safhalarından biri olan, "sapkınlik alanı" gazetelerin yaklaşımlarını açıklamak açısından idealdir. Sapkınlik alanında gazeteciler, tarafsızlık unsurunu gözetmeksizin haber oluştururlar ve toplumsal düzeni, siyasal uzlaşmayı bozan fikirleri açığa çıkararak kamuoyu oluşturmaya çalışırlar.

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin haberlerinde sık sık dinci eğitim ve çağdaş eğitim kıyaslamasına gittikleri, Atatürk devrimlerine sahip çıkılması konusunda telkinlerde buldukları "şeriatçı ve köktendinci" gibi ideolojik terimler kullanılarak Osmanlı, Cumhuriyet kıyaslamaları yaptıkları görülmektedir. Haberlerde zıtlıkların ön plana çıkarılması ve kıyaslamalara gidilmesi, ideolojik etkilerin varlığına (van Dijk 1988) dikkat çeken unsurlardır. Gazeteler yine haberlerinde, normal olanla sapkın olanı bir arada sunarak, kendilerine göre normal olanı onaylatma çabası görmektedirler.

Gazetelerin Kuran kursları konusundaki tutumu yayınladıkları haberlerden anlaşılmaktadır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin Kuran kurslarında Atatürk ve laik cumhuriyet karşıtı yeminler edildiği şeklinde haberler yayınlaması, yayın politikalarının ideolojik eğilimler doğrultusunda oluşturulduğunu ortaya koymaktadır.

Zaman gazetesi için de durum farklı değildir. Zaman da diğer gazetelerin aksine sağ ideoloji doğrultusunda yayın yapmakta ve diğer gazeteler tarafından ortaya atılan dini eğitimle ilgili iddiaları yalanlayan bir role bürünmektedir. Diğer gazetelerin vurguladığı "çağdaş eğitim, dinci eğitim" unsurlarına Zaman gazetesinin yer vermemesi, gazetenin bazı değerleri vurgulayıp bazılarını ise geçiştirme (Shoemaker ve Reese 1997) yöntemine başvurduğunu ve haberlerini ideolojisi doğrultusunda hazırladığını ortaya çıkarmaktadır.

3.6. Gazetelerin Refahiyol Hükümetinin Geleceğiyle İlgili Yorumları

Refahiyol Hükümeti'nin kuruluşundan itibaren hükümete eleştirel bir gözle bakan Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin, hükümetin düşmesi konusundaki arzuları yayınladıkları haberlerden anlaşılmaktadır. Gazetelerin haberlerini, MGK tarafından alınan kararların hükümette uyumsuzluğa yol açtığı ve hükümetin her an dağılabileceği söylemleri üzerine kurduğu görülmektedir. Gazetelere göre, hükümetin devamı MGK kararlarının uygulanmasına bağlıdır. Bu tür söylemler, van Dijk (1999)'in belirttiği gibi, medyanın kamusal tartışmaların gündemini belirlemesine, kamuoyunun hükümetin bozulacağı yönünde bir beklenti içerisine girmesine ve hükümet hakkında olumsuz bir tavır benimsenmesine yol açacaktır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin haberlerini bu amaç doğrultusunda oluşturdukları, ideoloji ve haber ilişkisi göz önünü alındığında doğrulanmış bir iddiadır.

Zaman gazetesi ise, RP ve hükümet yanlısı tavrını devam ettirmektedir. Gazetenin hükümetin uyum içerisinde çalıştığına dair haberler yayınlaması, onun hükümetin devamı konusundaki arzusunu ortaya koymaktadır. Zaman gazetesi, haberlerini hükümet lehine söylemler üzerine kurarak bu yönde kamuoyu oluşturmaya ve hükümete taraf toplamaya çalışmaktadır. Toplumun bütün kesimlerinin hükümetin devamını istediği şeklinde haberlerin yayınlanması, gazetenin temsil ettiği ideolojiyi korumak konusunda birlik oluşturmaya çalıştığı ve herkesin aynı fi-

kirde olduğu (Hall 1999) yönünde söylemlerde bulunarak ideolojisini meşrulaştırmaya çalıştığı görülmektedir.

3.7. Gazetelerin Hükümetin İcraatları ve Kararlar Konusundaki Tutumlarına Yaklaşımları

Cumhuriyet gazetesinin haberlerinde hükümetin ekonomide ve siyasette başarısız olduğunu vurgulaması, hükümetin yalnızca MGK tarafından alınan kararlar konusunda değil icraatlar konusunda da kötü bir hükümet olduğu yönünde kamuoyu oluşturma çabasını ortaya koymaktadır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri, MGK kararlarının uygulanması konusundaki kararlılıklarını Çiller ve Erbakan tarafından hazırlanan alternatif metne duydukları tepkilerle açığa çıkarmışlardır. Gazetelerin bu konuda verdiği haberler, bu tür bir metnin ülkeyi bunalıma sürükleyeceği söylemleriyle oluşturulmuştur. Gazetelerin haberlerinde vurguladıkları temel unsur, MGK kararlarının uygulanmasıdır. Hükümetin kararları Meclis gündemine taşıma girişimleri de gazetelerden yoğun tepki almış ve bu girişimin gerçekleştirilmemesi sağduyunun galibiyeti olarak değerlendirilmiştir. Gazetelerin yaklaşımları, eleştirel teorisyenler tarafından ortaya atılan "ideolojik şeyseleştirme" (Sholle 1999) pratiğiyle açıklanabilir. Şeyseleştirmede, medya, yeni yorumları dışlayan ve kabul görmesini engelleyen bir rol üstlenmekte, mevcut yorumların resmileşmesini savunan bir konumda bulunmaktadır.

Zaman gazetesi ise yine diğer gazetelerden farklı olarak, MGK kararlarının asıl muhatabının Meclis olduğu yönünde görüş bildirmekte, bunun demokrasinin gereği olduğunu vurgulamaktadır. Zaman gazetesinin diğer gazetelerin aksine, demokratik ilkeler konusunda daha duyarlı olduğu ve ülkeyi tehlikeye atacak bir oluşuma karşı olduğu görülmektedir. Kararların Bakanlar Kurulu'nda görüşülmesinin ardından hükümet ortaklarının irticai faaliyetler karşısında birlikte hareket edecekleri şeklinde haberler yayınlanması gazetenin gerilim istemediğini ortaya çıkarmaktadır.

3.8. Gazetelerin 8 Yıllık Eğitim Konusuna Yaklaşımları

Gazeteler arasındaki görüş farklılıklarının öne çıktığı diğer bir konu ise, MGK tarafından öngörülen "8 yıllık kesintisiz eğitim" kararıdır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri, eğitim kararını, Türk eğitim sisteminin yapısını değiştirecek bü-

yük dönüşüm olarak yansıtan söylemler oluştururken, 8 yıllık eğitim kararına en yoğun tepkinin Zaman gazetesinden geldiği görülmekte ve haberlerde kararın ideolojik bir eğilimin sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Zaman gazetesi, kesintisiz eğitimin yalnızca geri kalmış ülkelerde uygulandığı, batıdaki ülkelerin eğitim sisteminin kesintili olduğu yönündeki haberlere yer vermektedir. Gazetenin bu görüşünü yaygınlaştırmak için haber söylemlerini duygusal temaları işleyerek oluşturduğu görülmektedir. 8 yıllık kesintisiz eğitim kararına duyulan bu tepkinin nedeni, kararın uygulanmasıyla birlikte İmam Hatip Liseleri'nin orta kısımlarının kapatılmasının söz konusu olmasıdır. Gazete, bu karara karşı olduğunu, toplumun değişik kesimlerinden aktarılan görüşler vasıtasıyla ortaya koymakta ve o kesimlerin sözcülüğünü üstlenmektedir. Haberlerde Milli Eğitim Bakanlığı'nın varolan sistemde bile başarısız olduğunu vurgulanmaktadır. Horkheimer ve Adorno (1996), medya içeriklerinin belli görüşler doğrultusunda oluşturulduğunu ve bu içerikler vasıtasıyla insanların bilinçlerinin yönlendirildiğini, egemen olan görüşün yeniden ürettiğini belirtirler.

Zaman gazetesinin yayınladığı haberlerde sürekli olarak eğitim sistemindeki eksiklikleri ve Türkiye'nin yeni bir sisteme hazır olmadığını vurguladığı görülmektedir. Zaman gazetesinin bu şekilde durum tanımları yapması Stuart Hall (1999)'ün saptadığı şekilde haber içeriklerindeki ideolojik etkileri ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri ise yine ideolojileri gereği, 8 yıllık kesintisiz eğitimin bir an önce hayata geçirilmesi için çaba sarf etmektedirler. Gazetelerin kararın uygulanmaması gibi bir duruma karşı önlem aldıkları ve tehlikeyi baştan engellemeye yönelik bir üslup benimsedikleri görülmektedir. Gazeteler tarafından sık sık vurgulanan unsur, çağdaşlaşmak için 8 yıllık eğitimin gerekli olduğudur. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin de durum tanımları yaptıkları ve gerçekleşebilecek ihtimaller üzerinde durarak haber söylemleri oluşturdukları görülmektedir.

3.9. 31 Mart 1997 tarihli MGK Toplantısı'yla İlgili Yorumlar

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin MGK kararlarının uygulanması konusundaki çabaları haberlerinin yönünü belirlemekte ve gazeteler demokratik ilkeler doğrultusunda yaşayan Türki-

ye'nin maruz kalacağı tehlikelere önem vermeden ülkeyi gerilime sürüklemeye çalışmaktadır. Özellikle Hürriyet gazetesi için kararların uygulanması tek amaçtır. Gazete bu doğrultuda hazırladığı haberlerle, kamuoyu oluşturmaya çalışmakta ve MGK kararlarını, 31 Mart tarihli MGK toplantısının gündemine sokmaya çalışmaktadır. Toplantı öncesinde, MGK toplantısında ele alınacak konular hakkında yorumda bulunulması, MGK gündemini yönlendirmeye ve kamuoyunu bu tür bir beklenti içerisine girmesine neden olmaktadır. Göstergebilim üzerine çalışan John Fiske(1996), medya tarafından sunulan mesajların, kamuoyu tarafından benimsendiğine ve kamuoyunun ideolojik mesajlara verdikleri yanıtlar tarafından inşa edildiğine dikkat çeker. Hürriyet gazetesi tarafından gönderilen mesajlar, kamuoyunu belli beklentiler içerisine sürüklemeye ve kamuoyunun gündemine MGK toplantısının yerleşmesine neden olmaktadır. Gazetenin bu yaklaşımı, basın meslek ilkelerinde vurgulanan ahlaki yükümlülüğe önem vermediğini de ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, MGK toplantısında kararların Erbakan'ın istediği doğrultusunda ele alınacağını duyurmaktadır. Zaman gazetesi ise bu süreçte diğer gazetelerden farklı olarak gerginlik karşıtı bir görüş benimsemektedir. Gazetenin ülkede gerginlik yaşanmasını istemediği yayınladığı haberlerinden anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Demokratik sistemlerde, yönetilenlerin yönetim hakkında bilgi edinmesi ve yönetime katılımı için en etkin araçlardan biri olarak algılanan medya, iktidardan medya sahibine, reklam verenden ekonomik yönden güçlü kesime kadar çok sayıda ideolojik gücün etkisi altındadır. Medyanın demokratik görevlerini yerine getirmesi için öncelikle kendi içinde demokratikleşmesi gerektiği görüşü, mevcut yapıdaki tekelleşmeler ve medya kuruluşlarına müdahale eden diğer güçlerin varlığı nedeniyle pek çok düşünür tarafından imkansız olarak görülmektedir.

Medya iktidarının söz konusu olduğu bir sistemde, medyanın demokrasinin koruyucusu değil, demokrasiyi ihlal eden bir güç haline geldiği kabul gören bir görüştür. Bu görüş, medyanın kazandığı iktidar gücü doğrultusunda, yayınlarında tarafsızlığı göz ardı ettiği ve belli güç odaklarının etkisinde kalarak haberlerini oluşturduğu temel varsayımını doğrular niteliktedir.

Türkiye'de yayın yapan medya kuruluşları da, ideolojik güçler ve tekel eğilimler sonucu haberlerinde ta-rafsız olamamakta, haberlerin oluşum sürecinde, ideolojik güçlerin arzusu göz ardı edilememektedir. Medya, haber söylemlerini toplumun belli bir kesiminde varolan düşünce doğrultusunda oluşturmakta ve doğru olup olmadığına aldırmaz etmeden kamuoyunu ideolojisi doğrultusunda yönlendirmektedir. Demok-ratik esaslarla bağdaşmayan durumlar da bile bu eğilim söz konusudur. Bilindiği üzere, Türkiye, 1995 yılına DYP ve RP ortaklığına dayanan Refahiyol iktidarıyla tanışmış, hükümet görevde kaldığı süreçte, öz-zellikte RP kanadının faaliyetleri, ülkedeki belli kesimler ve bazı medya kuruluşları tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Ancak 1997 yılı, Türkiye'de demokrasinin ihlal edilmesine ve neredeyse hükümetin darbe yoluyla düşürülmesine kadar giden bir sürece sahne olmuştu. Türkiye'de yaşanan gelişmelerden duyulan rahatsızlık, anayasal bir kuruluş olan MGK'nın Şubat ayı toplantısının gündemini belirlemiş ve toplantıdan hükümete bir dizi yaptırım sunan kararlar çıkmıştı. Türkiye'de daha önce iki kez yaşanan darbe ve 28 Şubat MGK toplantısından çıkan sonuç, MGK'nın hükümetin üstünde yer alan bir kurum olduğunu ortaya çıkarıyordu. MGK'nın sahip olduğu bu statü, yöneticileri halkın belirlediği esasına dayanan demokrasiye aykırıdır. Demokratik esaslar söz konusu olduğu zaman, 28 Şubat Kararları'nın da özellikle medya tarafından bu perspektiften ele alınması ve yayınların bu doğrultuda yapılması gerekmektedir.

Çalışmanın analiz kısmından elde edilen sonuçlar medyanın, olayı bu yönüyle değil de, toplumun belli kesiminin istekleri doğrultusunda ele aldığı ortaya koymaktadır. Medya kuruluşlarının söylemlerinde tarafsız kalamadığı ve haberlerin yansıtılmasında sağ-sol ideolojisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Demokrasi krizinin yaşadığı dönem olarak bilenen süreçte bile, sol kesime hitap eden gazeteler, RP hükümetinin ilk günlerinden 28 Şubat sürecine kadar süren dönemde, RP karşıtı bir politika benimseyerek söylemlerini bu yönde oluşturmakta, muhafazakar kesimin gazeteleri ise, Refahiyol hükümetinin icraatlarından övgüyle bahsetmekte ve 28 Şubat Kararları'nı tasvip etmeyen bir üslup benimsemektedirler.

Türk basınına temsilen seçilen gazetelerin haber söylemlerini, analiz kısmında kullanılan van Dijk'in söylem analizi yöntemi doğrultusunda oluşturdukları belirlenmiştir. Türk basınında ha-

berler, araştırmacının makro yapı içindeki tematik çözümleme bölümünde anlattığı esaslar çerçevesinde oluşturulmakta, başlıklar, üst ve alt başlıkla desteklenerek olay hakkında aydınlatıcı olmaktadır. Haber girişlerinde olayın özeti sunulmakta, önemli olan bilgi en önce verilerek genelden özele giden bir üslup benimsenmektedir. Haberlerde okuyucunun bilinçaltına hitap eden ifadeler kullanıldığı, okuyucular için bir yorum çerçevesi oluşturulduğu ve ideolojik söylemlerle haberin yapılandırıldığı görülmektedir. Yorum dayalı başlıkların tercih edilmesi, haberlerin etkisini arttırmaya yönelik bir yöntemdir. Bu yöntemi pekiştiren diğer bir unsur ise, haberlerde bol miktarda kullanılan fotoğraflardır. van Dijk'in söylem analizi modelinde ortaya koyduğu diğer bir çözümleme ise, mikro yapı unsurudur. Haberlerde, araştırmacının belirlediği ilkeler doğrultusunda, ima yüklü kelimeler, cümle yapıları ve deyimler kullanılmakta, haberin inandırıcılığı resmi kaynaklar, rakamlar, kıyaslama, abartma, zıtlıkları vurgulama, örnekleme gibi yöntemler kullanılarak artırılmaya çalışılmaktadır.

28 Şubat Kararları'nın, inceleme konusu gazeteler tarafından yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. Öyle ki, özellikle Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri aynı gün içerisinde konuyu farklı açılardan ele alan ancak aynı görüşlerin yansıtıldığı, aynı mesajların tekrarlandığı farklı haberler yayınlamakta, Zaman gazetesi ise, gelişmeleri Refah Partisi cephesinden ele alarak haberlerini tek yanlı olarak aktarmaktadır.

Haberlerin retorikinde kullanılan cümle yapıları, kelimeler ve deyimlerin okuyucunun dikkatini çekmeye yönelik imalarla yüklü olduğu görülmektedir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde Refah Partisi üyelerine atfen kullanılan; "militan", "ince politikaların ustası", "Osmanlıca meraklısı", "sivri dilli militan milletvekili" gibi ideolojik sözcükler, gazetelerin Refah Partisi konusundaki düşüncesini ve bu tip ideolojik sözcüklerle kamuoyunun dikkatini belli konulara çekme amaçlarını açığa çıkarmaktadır.

İnceleme kapsamına alınan Cumhuriyet gazetesi haber söylemlerinde MGK'yı ve 28 Şubat Kararları'nı onaylayan, destekleyen, Refah Partisi'ni ise, parti mensuplarının davranışlarını esas alarak eleştiren bir üslup kullanmıştır. Gazetenin haberin etkisini arttırmak üzere sık sık laik demokratik cumhuriyet ve şeriatçı, köktendinci akımlar ikili karşıtlığını (van Dijk 1988) kullandığı görülmektedir. Gazete, hükümete tavsiyede bulunma

yetkisine sahip olan MGK'da alınan kararları, hükümete bir yaptırım olarak değerlendirmekte, söylemlerinde hükümetten duyulan rahatsızlığı ön plana çıkarmaktadır. Gazetenin ideolojisi doğrultusunda Refah Partisi, devletin anayasal temellerini sarsmaya yönelik bir oluşum, MGK tarafından alınan kararlar ise, içeriğinde demokrasiye aykırı hiçbir madde bulunmayan ve irticai faaliyetlere karşı önlem niteliği taşıyan kararlardır.

Gazete tarafından haberlerin inandırıcılığını arttırmaya yönelik olarak uygulanan diğer bir yöntem, RP lideri Erbakan'ın dindarlığıyla ilgili yönünün ve Batıcı-İslamcı karşıtlıklarının haber söyleminde öne çıkarılmasıdır. Haberlerin retoriğinde rakamlardan yararlanılması, dinci eğitim ile çağdaş eğitim unsurlarına dikkat çekilmesi ve çağdaş eğitimden övgüyle bahsedilmesi, ideolojik etkilerin haber söylemlerinin oluşturulmasında etkin rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Hürriyet gazetesinin Cumhuriyet gazetesiyile çok benzer bir haber söylemiyle yayın yaptığı, analizin bize kazandırdığı bir düşüncedir. MGK kararlarını ülkenin geleceği açısından büyük dönüşüm olarak değerlendiren Hürriyet gazetesini, haber söyleminde Refah Partisi aleyhine bir üslup benimsemektedir. Refah Partisi, ülkedeki antilatik, köktendinci, irticai faaliyetlerin sorumlusu olarak haber söylemlerinde yer bulmaktadır.

Zaman gazetesi ise, diğer gazetelerin aksine Refah Partisi'ni koruyan bir haber söylemi benimsemiştir. Haberler, RP Lideri Erbakan'ın görüşlerine benzer bir söylemle oluşturulmakta, Erbakan'ın düşünceleri paralelinde, ordu ile RP'nin uyum içerisinde olduğu vurgulanmaktadır. Zaman gazetesinin haberlerini daha çok gerginliği tırmandırdığını ileri sürdüğü "bir kısım basın" üzerine kurduğu görülmektedir. Erbakan'ın iktidardayken sürekli olarak vurguladığı "bir kısım basın" söyleminin

Zaman gazetesi tarafından da benimsenmesi, gazetenin RP'ye yaklaşımını ortaya koyar niteliktedir. Haber söylemlerinden yola çıkılarak, Zaman gazetesinin diğer gazetelerden farklı olarak daha ılımlı bir tavır sergilediği söylenebilir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin vurguladığının aksine Zaman gazetesi, MGK toplantısından işbirliği ve yakınlaşma çıktığını duyurmaktadır. Gazete, diğer gazetelerin aksine MGK kararlarının hükümete bildiri niteliği taşıdığına inanmakta ve haber söylemini bu çerçevede oluşturmaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar, haberlerin ideolojik etkilere maruz kaldığı temel varsayımını doğrulamıştır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri benzer haber söylemleriyle MGK kararlarını desteklemekte ve uygulanması konusunda her türlü yaptırımı mubah görmektedir, darbe de buna dahildir.

Haberlerde, RP'yi eleştiren, suçlayan bir söylem benimsenmesi, gazetelerin demokrasi krizi yaşadığı dönemlerde bile RP hakkındaki suçlamalarından vazgeçemediklerini ortaya koymaktadır. Tekel bir yapının gazetesi olan Hürriyet'in bu tür söylemler üretmesi, ideolojik yönelimlerin yanı sıra, hükümetin basına verdiği teşviklerden yararlanamamasından kaynaklanabilir.

Zaman gazetesi ise, diğer gazetelerden farklı olarak MGK kararlarını, demokrasiye aykırı bir gelişme olarak değerlendirmektedir. Gazetenin bu yaklaşımı, medyanın demokratik sistemlerdeki rolü açısından düşünüldüğü zaman doğru bir tutumdur ancak haberlerde RP'yi koruyan bir üslup benimsenmesi ve gelişmelerin tek yanlı olarak oluşturulan söylemlerle aktarılması, Zaman gazetesinin de haberlerini oluştururken ideolojik etkilere açık olduğunu göstermektedir.

İslamcı medya dışındaki medya kuruluşlarının Refah Partisi konusundaki tutumu, medya araştırmacı Daniel Hallin'in medyanın ideolojik sınırları koruma konusunda kullandığı 'sapkınlık alanı'yla açıklanabilir. Medya bu alanda, tarafsızlığı bir kenara bırakarak, siyasi uzlaşmayı bozan ya da reddedenleri açığa çıkarma, suçlama ve kamusal gündemden dışlama görevi görmektedir.

Refah Partisi'nin bazı gazeteler tarafından sürekli olarak eleştirilmesi, gazetecilerin partiyi sapkınlık alanı içerisinde değerlendirmesinden kaynaklanabilir. Refah Partisi, Türk siyaset sisteminin ruhuna aykırı bir parti olarak değerlendirilmekte bunu yalnızca medya değil, muhalif partiler, anayasal kuruluşlar da bu şekilde algılamaktadırlar.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın partinin kapatılması istemiyle açtığı dava ve 1998 yılında partinin kapatılması, Refah Partisi hakkındaki imajı doğrulamaktadır. Medya da, toplumun belli kesiminde oluşan bu kanı doğrultusunda yayın yapmakta, bu kesimin dışında kalanları göz ardı ederek, haberlerini kendi ideolojisi doğrultusunda yansıtıp kamuoyunun belli kesiminde varolan egemen söylemi yeniden üret-

mektedir.

KAYNAKLAR

Akel A (1999) Erbakan ve Generaller, Şura Yayınları, İstanbul.
Cevizoğlu H (1998) 28 Şubat Bir Hükümet Nasıl Devrildi, Beyaz Yayınları, İstanbul.
Chomsky N (1999) Medya Gerçeği, Abdullah Yılmaz (çev), Tüz zamanlar Yayıncılık, İstanbul.
Cumhuriyet Gazetesi, 1-31 Mart 1997.
Curran, J (1994) Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek, Süleyman İrvan (çev), İLEF Yıllık'93, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara.
van Dijk TA (1988) News as Discourse, Lawrence Earlbaum Associates Publication, New Jersey.
van Dijk, TA (1999) Söylemin Yapıları ve İktidar Yapıları, Medya, İktidar, İdeoloji, Mehmet Küçük (der ve çev), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
Encabo MN (1997) Gazetecilik Etiği ve Demokrasi, Medya, Kültür, Siyaset, Süleyman İrvan (der), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
Erdoğan M (1999) 28 Şubat Süreci, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
Eriñ O (1996) Medya İle Politika, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
Fiske J (1996) İletişim Çalışmalarına Giriş, Süleyman İrvan (çev), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
Göka E, Topçuoğlu A ve Aktay Y (1999) Önce Söz Vardı, Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme, Vadi Yayınları, Ankara.
Hall S (1999) Kültür, Medya ve İdeolojik Etki, Medya, İktidar, İdeoloji, Mehmet Küçük (der ve çev), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
Heller A (1993) Biçimsel Demokrasi Üzerine, Sivil Toplum ve Devlet, John Keane (der), Erkan Akın (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Herman ES ve Chomsky N (1999) Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir, Berfu Akyoldaş, Tamara Han, Metin Çetin, İsmail Kaplan (çev), Minevra Yayınları, İstanbul.
Horkheimer M ve Adorno TW (1996) Aydınlanmanın Diyalektiği, Felsefi Fragmanlar II, Oğuz Özgül (çev), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
Hürriyet Gazetesi, 1-31 Mart 1997.
İnsel A (Nisan 1997) MGK Hükümetleri ve Kesintisiz Darbe Rejimi, Birikim, İstanbul.
Keane J (1993) Medya ve Demokrasi, Haluk Şahin (çev), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Kongar E (2000) 28 Şubat ve Demokrasi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
McQuail D (1994) Kitle İletişim Kuramı (Giriş), Ahmet Haluk Yüksel (çev), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
Mutlu E (1996) Medyakrasi ve Demokrasi: Refahyol'un Medyatik Hikayesi, Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, 11.
Poyraz E (1998), MNP'den FP'ye İhanetin Belgeleri, MK Yayıncılık, Ankara.
Shoemaker P ve Reese SD (1997) İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi, Medya, Kültür, Siyaset, Süleyman İrvan (der), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
Sholle DJ (1999) Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye, Medya, İktidar, İdeoloji, Mehmet Küçük (der ve çev), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
Siebert FS, Peterson T ve Shramm W (1963) Four Theories of the Press, University of Illinois Press, Urbana.
Sözen E (1997) Medyatik Hafıza, Timaş Yayınları, İstanbul.
Şahin H (1991) Yeni İletişim Ortamı, Demokrasi ve Basın Özgürlüğü, Anadolu Matbaası, İstanbul.
Touraine A (1995) Modernliğin Eleştirisi, Hülya Tufan (çev), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
Zaman Gazetesi, 1-31 Mart 1997. ■